

נר תמיד

וְאֵתָהּ תִצְוֶה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זֵית זָךְ כְּתִית לְמָאוֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד: (שמות כז ב.)¹

דָּבַר אֶל אֶהֱרֹן וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּהַעֲלֹתְךָ אֶת הַנֵּרֹת אֶל מוֹל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יֹאִירוּ שִׁבְעַת הַנְּרוֹת: (במדבר ח ב.)²

רמב"ן במדבר פרק ח פסוק ב – הנרות והמנורה אחד הם

והנה אמר מתחילה (שמות כז כ) "ואתה תצוה ויקחו אליך שמן זית זך להעלות נר תמיד", ולא הזכיר שם המנורה. והיה במשמע שידליקו במנורה בהימצאה כמו שאמר בעשייתה (שם כה לו) "והעלה את נרותיה והאיר על עבר פניה", אבל אם אולי תאבד או תשבר ידליקו בלתי מנורה, ואין המנורה מעכב ההדלקה, כי המצוה להעלות נר תמיד לעולם.³ ואחר כן הוסיף וצוה מיד ולדורות (ויקרא כד ב) צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך, ואמר (שם פסוק ד) על המנורה הטהורה יערוך את הנרות, שלא יערוך אלא במנורה הטהורה. ובכאן כאשר השלים להזכיר הקמת המשכן, השלים עוד כל דיני הנרות, וציוה שיהיו שבעת הנרות כולן דולקות לדורות אל מול פני המנורה, כאשר הזכיר במעשה המנורה: "והעלה את נרותיה והאיר על עבר פניה", לא בלתי מנורה ולא בלתי שיאירו כולם אל עבר פניה.⁴

מסכת שבת דף כא עמוד א – מנרות המקדש לנרות שבת

תני רמי בר חמא: פתילות ושמינים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת - אין מדליקין בהן במקדש, משום שנאמר: "להעלות נר תמיד" (שמות כז ב).⁵ הוא תני לה והוא אמר לה: כדי שתהא שלהבת עולה מאיליה, ולא שתהא עולה על ידי דבר אחר.⁶

ספרי במדבר פרשת בהעלותך פיסקא נט – מערב עד בוקר, ונר מערבי

¹ וחזר הציווי ונשנה בספר ויקרא פרק כד פסוק ב, פרשת אמור: "צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כְּתִית לְמָאוֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד". ופסוק ד שם בהמשך: "על המנורה הטהורה יערוך את הנרות לפני ה' תמיד". שני "תמיד". והשאלה הראשונה המתבקשת היא מה פירוש המילה "תמיד" כאן ובשני הפסוקים בפרשת אמור? שהנר היה "נר תמיד", היינו שדלק כל הזמן (כל הלילה או אפילו כל היום), או שמא התמיד הוא על הפעולה, על הדלקת הנרות שיש לעשותה באופן תמידי, כל יום ויום. "להעלות, נר תמיד" או "להעלות נר, תמיד". לכאורה יש הכרע ברור בכל שלושת הפסוקים מאופן פיסוק טעמי המקרא לטובת הקריאה השנייה: "להעלות נר, תמיד", אבל נראה שיש גם דעות ושיטות אחרות.

² לאחר פרשת תצוה ופרשת אמור (ראה הערה קודמת), מקום שלישי בו נזכרת הדלקת הנרות במשכן היא פרשת בהעלותך בספר במדבר. אך שם, בניגוד לשני המקורות הקודמים בספר שמות ובספר ויקרא, לא מוזכר עניין "נר תמיד". מנגד, בפרשתנו לא מוזכרת המנורה בכלל! איפה יעלה נר התמיד בפרשתנו? "בְּאֵהָל מוֹעֵד מִחוּץ לַפֶּתַח אֲשֶׁר עַל הַעֲדַת יְעֲרֹךְ אֹתוֹ אֶהְרֹן וּבְנָיו". והמנורה שזה עתה שמענו על ציוויה ופרטי עשייתה בפרשת תרומה, נעלמה לה. קריאה השוואתית של שלושת המקורות בתורה על הדלקת הנרות במשכן (ואח"כ גם במקדש) היא מעניינת ביותר ונשאיר זאת לשואבי המים.

³ כך יכולו אולי לחשוב, שלכתחילה כמובן הדלקת הנרות היא במנורה, אבל אם לא תהיה מנורה משום מה (רמז לחשמונאים?) ידליקו נרות בבית המקדש גם בלי מנורה, משום שבפרשת תצוה לא מוזכרת המנורה. אבל לא היא, כפי שרמב"ן ממשיך ומסביר.

⁴ פירוש רמב"ן זה הוא בפרשת בהעלותך, בציווי השלישי והאחרון של מעשה הדלקת הנרות במנורת המשכן והמקדש. רמב"ן שוחר את שלושת המקורות ומסביר התפתחותם ותרומת כל אחד מהם להבנת דיני המנורה והדלקתה. בשורה תחתונה, בבית המקדש ובמשכן הנרות והמנורה תלויים זה בזה. אם אין מנורה, אין נרות ואין מעשה הדלקה, בניגוד למה שניתן היה אולי להבין מהפסוק בפרשתנו. אך ניתן להוסיף ולשאול, אם אין מנורה במשכן, אין גם נרות במשכנות בית ישראל לדורותיהם? איפה נר התמיד, רק במשכן? ראה דברינו **אבל הנרות לעולם** בפרשת בהעלותך, שם הבאנו את פירוש רמב"ן במלואו שרואה המשכיות לנרות המשכן בנרות חנוכה. ואנחנו הצענו שם לראות את יישום מאמר חז"ל "אבל הנרות לעולם" (תנחומא בהעלותך ו) בנרות שבת דווקא. וכבר הארכנו כאמור בכל הנושא הנכבד הזה בדברינו שם ולא נחזור עליהם כאן. כאן רק נוסיף, שהשילוב בפרשתנו של "נר תמיד" יחד עם אי הזכרת המנורה, אומר דרשני. וכבר הפלגנו רחוק והגיעה השעה לדרוש בפשטות מהו "נר תמיד".

⁵ ראה משניות א-ג בראש פרק שני במסכת שבת הדנות בפתילות ובשמינים הראויים לנר שבת: "במה מדליקין ובמה אין מדליקין? אין מדליקין לא בלכש ולא בחוסן ולא בכלך וכו' וחכמים מתירין בכל השמינים וכו'". ראה הסברו של רבה בגמרא שם: "פתילות שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת – מפני שהאור מסכסכת בהן. שמינים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן – מפני שאינם נמשכים אחרי הפתילה". בא רמי בר חמא ומביא ברייתא שמקישה מנרות שבת לנרות המקדש, ומקשרת את הנושא עם "נר תמיד". והלכה זו מסייעת מאד להצעתנו הנ"ל (הערה קודמת) שנרות שבת הם זכר (המשכיות) לנרות המקדש.

⁶ ובירושלמי מסכת שבת פרק ב הלכה ג: "א"ר שמעון בר רב יצחק: כתיב [שמות כז כ] להעלות נר תמיד, שיערו לומר שאין לך עושה שלהבת אלא פשתן בלבד" (שהיו עושים את הפתילות מבלאי מכןסי הכהנים שהם עשויים מפשתן, ראה סוכה פרק ה משנה ג ובירושלמי סוכה פרק ה הלכה ג). גמרא זו מחזקת את הקשר בין נרות שבת לנרות המקדש ועל"פ למדנו שנת תמיד הוא תכונה בטיב הבערה של הנרות: שהלהבה (האור) לא תהא מסמסכת (מקפצת), שהשלהבת תעלה מאליה ותאיר באופן רציף ובהיר.

"יאירו שבעת הנרות", שומע אני שיהו דולקים לעולם? תלמוד לומר: "מערב עד בוקר" (ויקרא כד ג). אי מערב עד בוקר, יכול יכבם? תלמוד לומר: "לפני ה' תמיד". הא כיצד? "יאירו שבעת הנרות" – "מערב עד בוקר". "לפני ה' תמיד" - שיהיה נר מערבי תדיר, שממנו מדליק את המנורה בין הערבים.⁷

ספרא אמור פרשה יג (יא) – דוחה את השבת ואת הטומאה

"מערב ועד בוקר" - תן להם מידתן שיהו דולקים מערב ועד בוקר.⁸ ושלא תהיה להם עבודה מערב ועד בוקר אלא הם.⁹ תמיד - אף בשבת, תמיד - אף בטומאה.¹⁰

מסכת חגיגה דף כו עמוד ב – בין "תמיד" של השולחן ל"תמיד" של המנורה

משנה: ... ואומרים להם: היזהרו שלא תגעו בשולחן ... גמרא: ותנא דידן, מאי טעמא לא תני מנורה? שולחן - כתיב ביה "תמיד", מנורה לא כתיב בה "תמיד".¹¹

רמב"ן פרשת תצוה

להעלות נר תמיד - כל לילה ולילה קרוי תמיד, כמו שאתה אומר עולת תמיד (במדבר כח ו), ואינה אלא מיום ליום, וכן במנחת חביתים נאמר תמיד (ויקרא ו יג), ואינה אלא מחציתה בבקר ומחציתה בערב. אבל תמיד האמור בלחם הפנים (לעיל כה ל) הוא משבת לשבת. לשון רש"י. ומדרש רבותינו אינו כך, אלא כך שנו בספרי (ריש בהעלותך) יאירו שבעת הנרות (במדבר ח ב), שומע אני שיהיו דולקין לעולם, תלמוד לומר: מערב עד בקר (ויקרא כד ג).¹²

⁷ למרות קשיי הנוסח של מדרש ספרי זה (ניסונו לפסק כמיטב הבנתנו), הוא יסוד מוסד בהלכות "נר תמיד" ועליו נשענים רבים. המצווה היא להדליק בערב ולתת לנרות מדת שמן ראוייה שידלקו כל הלילה (כולל לילות טבת הארוכים, כפי שנראה להלן) וכל נר יאיר כמדתו. ובבוקר אינו צריך לכבותם (אבל לדשנם, היינו להכניסם להדלקה של הלילה הבא, כן כפי שנראה להלן). מה שנשאר דולק תמיד הוא הנר המערבי. וגם עניין זה נראה להלן. הביטוי "נר תמיד" איננו על משך ההדלקה שכן מצוותה לכתחילה רק בלילה ולא 24 שעות, אלא על העשייה היומית וכדברי רש"י בפרשתנו: "כל לילה ולילה קרוי תמיד". נר תמיד, במובן שדולק תמיד, חל רק על הנר המערבי שהיה דולק גם ביום ואכן היה "נר תמיד" (וממנו הדליקו בערב את שאר הנרות שדשנו והטיבו בבוקר). אך דא עקא שדין מיוחד זה אין מדרש ספרי לומד מהמילים "נר תמיד", אלא מהמילים "לפני ה' תמיד". ראה הערה 1 בה הדגשנו שבפרשת אמור כתוב פעמיים "תמיד".

⁸ ראה פירוש רש"י על הפסוק בפרשתנו, שמות כז כא: "מערב עד בקר - תן לה מדתה שתהא דולקת מערב עד בקר, ושיערו חכמים חצי לוג לילי טבת הארוכה, וכן לכל הלילות, ואם יותר אין בכך כלום". ראה דברינו [תקופת טבת ולילותיה](#) בפרשת ויגש, שם דנו במידת חצי לוג זו ושם הראנו שלפי הירושלמי היו מתאימים את עובי הפתילות ללילות החורף הארוכים (פתילות דקות) וללילות הקיץ הקצרים (פתילות עבות).

⁹ הדלקת הנרות היא העבודה החותמת את סדר היום בבית המקדש ואין אחריה שום עבודה (זולת הקטר חלבים ואיברים שמצוותה כל הלילה, ברכות פרק א משנה א).

¹⁰ אז מהו תמיד כאן? בכל מצב. גם בשבת – הדלקת הנרות דוחה את השבת (בליל – ערב שבת או ביום לקראת צאת השבת?) וכן את הטומאה (אם המנורה נטמאה, ראה חגיגה להלן, או אם השמן נטמא). ראה רמב"ם הלכות תמידין ומוספין פרק ג הלכה י: "דישון המנורה והטבת הנרות בבוקר ובין הערבים מצות עשה, שנאמר: יערוך אותה אהרן ובניו. והדלקת הנרות דוחה את השבת ואת הטומאה כקרבתו שקבוע להן זמן, שנאמר: להעלות נר תמיד".

¹¹ הדיון במשנה ובגמרא שם הוא בצורך להיזהר שלא לטמא את כלי המקדש (מהיכן טומאה במקדש? הדבר קשור למנהג להוציא את כלי המקדש בחגים ולהראותם לעולי הרגלים). בנוסח המשנה מופיע רק להיזהר בשולחן (הגמרא מביאה שם נוסח אחר שכתוב בו שולחן ומנורה). הנימוק להבחנה של המשנה שלנו בין השולחן למנורה הוא בכך שבשולחן כתוב: "לחם לפני תמיד" ובמנורה "לא כתיב בה תמיד". האמנם? הייתכן? השכחה המשנה (המתרץ בגמרא) פסוק מפורש בתורה? ההסבר הוא שלחם הפנים אכן עמד על השולחן ברצף מתמיד משבת לשבת. ראה תיאור החלפת לחם הפנים בתוספתא מנחות פרק יא הלכה יב: "אלו מושכין טפח ואלו מניחין טפח. טפחו של זה בתוך טפחו של זה, כדי שלא ילין שולחן בלא לחם שנאמר: לפני תמיד". אך במנורה לא דלקו הנרות תמיד, רק בלילה "ולכן אפשר להוציאה ממקומה ולהטבילה" אם נטמאה (פירוש שטיינזלץ). ורש"י מאריך להסביר שם כפי שנראה עוד להלן.

¹² הבאנו את פירוש רש"י מתוך פירוש רמב"ן, משום שהוא מבין שרש"י סבור שהנרות דלקו גם ביום (יש מייחסים דעה זו גם לרמב"ם ולא מצאנו היכן), היינו שנר תמיד הוא נר שדולק כל הזמן. לפי המקורות שראינו עד כאן, תכונה זו קיימת רק לגבי הנר המערבי וגם אותו הדליקו פעם ביום. רמב"ן ממשיך בדבריו שם ומביא את מדרש ספרי שראינו לעיל כטענה כנגד רש"י (כפי שהוא הבין אותו). אך לא ברור לנו מנין לקח רמב"ן הבנה זו בדברי רש"י, אדרבא, סיוס דבריו: "אבל תמיד האמור בלא הפנים הוא משבת לשבת" מעיד שלא כך הוא סבור לגבי הנרות. ראה גם פירושו של רש"י לגמרא חגיגה שהבאנו לעיל, בעניין ההבדל בין טומאת השולחן והמנורה והאפשרות לטהרם, שם דבריו ברורים ומפורשים: "מנורה לא כתיב בה תמיד - כלומר: תמידין האמורין במנורה לא תמיד יומם ולילה קאמר, אלא תמיד מלילה ללילה, כתמיד האמור בעולת תמיד ובחביתני כהן גדול. אבל ביום לא היה דולק, דמערב עד בוקר כתיב (שמות כא): תן לה מדת השמן שיש בה כדי לידלק מערב עד בוקר. לפיכך כל היום אתה יכול לסלקה ולהטבילה. אבל תמיד האמור בשולחן תמיד - יום ולילה הוא, דמשבת לשבת הוא ערוך עליו". והמאיר עינינו בדברי רמב"ן וקושייתו על רש"י יבורך במים רבים.

ובמסכת תמיד (ג ט) שנינו כך: ¹³ מי שזכה בדישון המנורה, נכנס ומצא שתי נרות מזרחיים דולקין - מדשן את השאר ומניח את אלו דולקין במקומן. ¹⁴ מצאן שכבו, מדשנן ומדליקן מן הדולקין ואחר כך מדשן את השאר. ¹⁵ וסתם משנה זו שנויה כדברי רבי (מנחות צח ב) שאמר בנרות מזרח ומערב היו מונחין, ולדעתו נר מערבי הוא השני, ונקרא מערבי לפי שהוא מערבי לראשון. ולפי שהוא צריך להדליק נר מערבי לקיים בו לפני ה' תמיד. ¹⁶ צריך להדליק המזרחי, שאין השני נקרא מערבי עד שיהא זה מזרחי אצלו. אבל לדברי האומר (שם) צפון ודרום היו מונחין, נר מערבי הוא האמצעי שבגופה של מנורה, והוא לבדו מדליק בבוקר. ועל הכלל, לפני ה' תמיד נר מערבי, שהוא דולק תמיד ביום ובלילה. ¹⁷

ויקרא רבה לא ד, פרשת אמור

בר קפרא פתח: "כי אתה תאיר נרי" (תהלים יח כט) - אמר הקב"ה לאדם הזה: נרך בידי ונרי בידך. נרך בידי - "נר ה' נשמת אדם" (משלי כ כז); נרי בידך - "להעלות נר תמיד" (ויקרא כד ב). אמר הקב"ה: אם הארת נרי, הריני מאיר נרך, הוי: "צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך" (ויקרא כד ב). ¹⁸

מדרש תנחומא פרשת תצוה סימן ב

"למעשה ידיך תכסוף", ¹⁹ אתה זן את כל העולם ואתה מצוה אותן להקריב את קרבני לחמי! אתה מאיר לכל העולם ואתה מצוה להעלות נר תמיד! אנו "באורך נראה אור" ²⁰ ואתה אומר להדליק נרות! א"ר מאיר: אמר הקב"ה: חביב עלי נרות שאהרן מדליק מן המאורות שקבעתי בשמים. ²¹

נר תמיד קְשׁוּרָה עמדי	נר תמיד בְּקֶשֶׁה נְפֹשִׁי
מגלה סודי	קָאִיר לְחַשִּׁי
מורה מדרשי	בניגון חרישי
מאיר תלמודי	מנוח לרגשי
דודי מעודדי	עטרת לראשי
כי נרי בידך ונרך בידי.	בנוגה ממעל ובאור אנושי

¹³ אנחנו נעקוב אחרי המשנה במסכת תמיד שרמב"ן מביא עפ"י פירוש קהתי.

¹⁴ המנורה עמדה בדרומו של ההיכל ולפי שיטה זו (שיטת רבי להלן) הייתה "פרוסה" ממזרח למערב. אם מצא הכהן בבוקר את שני הנרות המזרחיים דולקים, מטייב (מדשן) את חמישה הנרות האחרים (מהמזרח מערבה): מנקה ושם בהם שמן ופתילות חדשות כהכנה להדלקה שתהיה בערב, בין הערביים. לשיטה זו, כפי שנראה להלן, הנר השני ממזרח, המערבי יותר, הוא מה שנקרא הנר המערבי (ולא הנר שבצד המערבי של המנורה). עכ"פ, את שני הנרות המזרחיים הוא משאיר, במקרה כזה, דולקים עד אחרי הקרבת תמיד של שחר ואז מדשן גם אותם. (וחוזר ומדליק את שניהם, או רק את "הנר המערבי"?).

¹⁵ במקרה שהכהן מוצא בבוקר ששני הנרות המזרחיים כבו מדשן אותם באופן זמני ומדליקם לכל היום, את הנר המזרחי ואת הנר המערבי (שחייב להיות נר דולק למזרחו של הנר המערבי) לקיים: "לפני ה' תמיד" ואין מברכים על הדלקה זו.

¹⁶ ראה שבת כב ב: "עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל. מאי עדות? אמר רב: זו נר מערבי, שנותן בה שמן כמדת חברותיה, וממנה היה מדליק ובה היה מסיים".

¹⁷ ולפי שיטה זו, הפתילה של הנר המערבי (שהוא בעצם האמצעי מצפון לדרום) הייתה מוטה כלפי מערב ולכן נקרא כך. ושאר הפתילות היו מוטים כלפיו. ראה מגילה כא ב: "אל מול פני המנורה יאירו, מלמד שמצדד פניהם כלפי נר מערבי, ונר מערבי כלפי שכניה". ובספרי זוטא פרק ח בהעלותך: "אמר ר' שמעון כשהלכתי לרומי וראיתי שם את המנורה היו כל הנרות מוסטרין כנגד נר האמצעי". וגם אותו היו מדשנים ומדליקים מחדש בין הערביים (בנוסף להדלקתו הזמנית בבוקר). ראה הכל בפירוש קהתי שם. וראה עוד בתוספתא סוטה יג ז: "כל זמן שהיה שמעון הצדיק קיים היה נר מערבי תדיר. משמת, הלכו ומצאוהו שכבה. מיכן ואילך מוצאין אותו פעמים כבה פעמים דולק".

¹⁸ ובמדרש תנחומא פרשת אמור סימן יז: "אמרתי לכם ויקחו אליך שמן זית זך (שמות כז). למה להעלות נר תמיד? וכי אור משלכם אני צריך? אלא בשביל לשמור את נפשותיכם, שנמשלה הנפש בנר, שנאמר: (משלי כ) נר ה' נשמת אדם". ובמדרש במדבר רבה פרשת בהעלותך פרשה טו: "אל מול פני המנורה - בשר ודם מדליק נר מנר דלוק. שמא יוכל להדליק נר מתוך החושך? שנאמר (בראשית א) וחשך על פני תהום, מה כתיב אחריו? ויאמר אלהים יהי אור. ומתוך החשך הוצאתי אורה, ואני צריך לאורה שלכם? ולא אמרתי לך אלא לעלות אותך להעלות נר תמיד". הקב"ה מעלה את האדם כדי שזה מצדו יעלה אור לפניו.

¹⁹ ראה הפסוק המלא באיוב יד טו: "תִּקְרָא וְאָנְכִי אֶעֱנֶךָ לְמַעֲשֵׂה דְיָדְךָ תִּכְסֹף". וכבר הרחבנו בדרשות על פסוק זה בדברינו [למעשה ידיך תכסוף](#) בפרשת בהעלותך.

²⁰ ראה תהלים לו י: "כִּי עֲמָךְ מְקוֹר חַיִּים בְּאוֹרְךָ נִרְאָה אֹרֶךְ".

²¹ ומי אם לא רבי מאיר ראוי לומר מדרש מאיר זה. ראה מסכת עירובין דף יג עמוד ב: "לא רבי מאיר שמו אלא רבי נהוראי שמו. ולמה נקרא שמו רבי מאיר - שהוא מאיר עיני חכמים בהלכה". ואנו נוסיף - גם במדרש ואגדה!

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: הרוצה להרחיב בנושא יעיין בערך "הדלקת הנרות במקדש" באנציקלופדיה התלמודית שם הובאו כל השיטות והדעות. ואנו לא באנו אלא לטעום מעט באשר למהות הביטוי "נר תמיד".